

DIDŽIOSIOS LANKINĖS LENKTA KOJELE SEGĖS VAKARŲ LIETUVOS KAPINYNUOSE

RASA BANYTĖ-ROWELL

Šią segių grupę pastaruoju metu išskyrė W. Nowakowski, tyrinėjęs romėniškojo periodo medžiagą Sembos pusiasalyje, ir jas susiejo su Dollkeim–Kovrovo kultūros III fazės pabaiga, t. y. C2 periodu (III a. II pusė) (Nowakowski, 1996, p. 58, lent. 105:4, 107). Nors ir skirdamas didžiąsias lankines seges vietinėms Sembos formoms, W. Nowakowski jas laiko taikytinu chronologiniu indikatoriumi ir Vakarų Lietuvos bei Nemuno žemupio kapinynų srityse, kuriose šios segės dažnai randamos kartu su storagalėmis apyrankėmis (Nowakowski, 1996, p. 83–87). Koreliavęs Aukštakiemio kapinyno radinių kompleksus, šis autorius praplėtė didžiųjų lankinių segių chronologiją, rašydamas, jog tai būdingas Dollkeim–Kovrovo kultūros IV-os fazės, t. y. C2-C3 (250–350 m.), radinys. Didžiosios lankinės segės lenkta kojele Aukštakiemio kapinyno II fazei atstovauja kartu su lankinėmis platėjančia kojele segėmis, storagalėmis apyrankėmis, o fazės pabaigoje su lankinėmis segėmis lieta užkaba bei antkaklėmis lygiu lankeliu su kabliuku ir kilpele galuose (*mit Hakenenden*) (Nowakowski, 1999, p. 111–112).

Visos Lietuvos teritorijos mastu pastebima, jog IV ir V a. paribyje lankinės segės didėja, atsiranda sudėtingesnių detalių – profiliuoti įvijos lankeliai, įvairesnės formos įvijos buoželės. Vyrauja nuomonė, jog Lietuvoje įvairios lankinių segių lenkta kojele atmainos buvo gaminamos gerokai ilgiau – iki VII–VIII a., tuo tarpu Vidurio Europoje tokios segės iš mados išėjo V amžiuje (Tautavičius, 1996, p. 190–191). Baitų kapinyno kape Nr. 4 surasta didžioji lankinė lenkta kojele segė (Banytė, 1992, p. 70–73; 1995, p. 7–8), gausus šio pogrupio segių skaičius Reketės kapinyno medžiagoje (Navickaitė-Kuncienė, 1968, p. 161–183) bei pastaruoju metu publikuoti Žvilių kapinyno tyrinėjimai (Vaitkunskienė, 1999) paskatino dar kartą patyrinėti kai kuriuos kapų kompleksus Vakarų Lietuvos kapinynų medžiagoje. Reketės kapinyno

radinių apžiūros metu Kauno Vytauto Didžiojo Karo muziejuje šių eilučių autorė susipažino su visais kapų kompleksais. Tai padaryti neįmanoma naudojantis tik tyrinėjimų medžiagos publikacija, kurioje galima rasti tik apie pusę dirbinių piešinių. Dauguma 1968 metais paskelbtų kapų kompleksų buvo datuoti V–VII amžiumi, išskyrus kapą Nr. 14, kuris priskirtas III–IV a. (Navickaitė-Kuncienė, 1968, p. 176–177).

Baitų kapinyne paauglio kape Nr. 4 rastoji lankinė segė lenkta kojele yra 9,0 cm aukščio, jos įvijos ilgis siekia 6,8 cm (Banytė, 1992, p. 72, pav. 4; 1995, p. 7, pav. 2; Banytė-Rowell, 2000, p. 31, pav. 4:8). Kojelė pusapvalio skerspjūvio, liemenėlis apskrito, pereinančio į keturkampį, skerspjūvio. Lenktą segės kojele palaikanti įvija ir liemenėlio viršus puošti rantuotais žiedeliais. Kitas kapo Nr. 4 radinius sudarė žalvarinė antkaklė lygiu lankeliu su kilpele ir apskrita plokštele galuose (plokštelės puošyba suirusi), geležinis lazdelinis smeigtukas nedidele galvute, keturių mažų stiklo karoliukų ir dviejų vabalų formos kabučių apvara, žalvarinio žiedo iš 0,15 cm storio vielos fragmentėlis bei geležinis peilis (ilgis 16,5 cm). Kapo Nr. 4 antkaklės galų forma bei lazdelinio smeigtuko dydis tęsia C2 periodo tipų tradicijas. Abu gintariniai „vabalėliai“ yra labai natūralistiški ir primena M. Tempelmann-Mączyńskos LV grupės tipą 478 b (TM LV:478 b), kuris vertinamas kaip aštuoniukės formos gintarinių kabučių atmaina. Pastarieji Vidurio Europoje gausiausiai sutinkami C2 periode, bet naudoti iki D periodo (Tempelmann-Mączyńska, 1985, p. 81–86, lent. 18). Maži tamsiai mėlyni Baitų kapo Nr. 4 karoliukai artimi TM I grupės tipui 18, kuris sutinkamas nuo B2/C1 periodo per visą vėlyvąją romėnišką laikotarpį (Tempelmann-Mączyńska, 1985, p. 18, 28–29, lent. 1). Kadangi Baitų kapinyno ištirtoji dalis priklauso vienai fazei, galima atsižvelgti ir į kituose kapuose atrastus dirbinių tipus. „Vabalų“ idėja abstrakčiau išreikšta

Baitų kapo Nr. 22 kabučio formoje (Banytė-Rowell, 2000, p. 35, pav. 6:3), artimai TM LV grupės 468 tipui, kuris datuojamas „jaunesniuju vėlyvojo romėniško periodo tarpiniu“ (Tempelmann-Maczyńska, 1985, p. 81, lent. 18). IV amžiaus stilistika dvelkia ir sidabrinis įvijinis žiedas iš kapo Nr. 22. Šio žiedo viela protarpiais tordiruota, o protarpiais puošta skersinėmis įkartėlėmis (Banytė, 2000, p. 35, pav. 6:1). Šis žiedas pagal puošybą yra Barbaricum negausių, daugiausiai auksinių ir įvairiai datuotų, Beckmanno 36 ir 38 formų (Beckmann, 1969, p. 45–46, pav. 17, lent. 1–2) mišinys. Jeigu tai yra prabangių Skandinavijos-Šiaurės Vokietijos germanų papuošalų imitacijos padarinys, tai kapas Baitų Nr. 22 taip pat atspindi C2/C3 periodo sandūros stilių. Baitų kapinyno moters kape Nr. 8 buvo rastos dvi žalvarinės apyrankės nežymiai storėjančiais galais (Banytė, 1999, p. 68, pav. 1:31, 32; Banytė-Rowell, 2000, p. 32, pav. 5:31, 32), kurios, anot W. Nowakowskio, paprastai lydi dideles lankines seges lenkta kojele (Nowakowski, 1999, p. 111–112). Tačiau pažvelkime į kapų kompleksus, kuriuose kartu rastos ir aptariamoms segėms, ir apyrankėms storėjančiais galais. Tokius papuošalų rinkinius sutinkame Reketės kapinyne.

Reketės kapinyno mirusiųjų krūtinės papuošalus sudaro beveik išimtinai lankinės segės lenkta kojele (kapai Nr. 11, 17, 19, 21, 22, 23, 26, 27, 33, 35, 40, 48) (O. Navickaitė-Kuncienė, 1968, p. 163, 175, 177–18, pav. 4:3, 22:1–5) (pav. 1). Pastebėtina, jog šio tipo segės rastos kartu su papildomomis „vyriškomis“ įkapėmis, o vyrams skirtini kapai ištirtuose Reketės kapinyno plotuose vyrauja. Tuo tarpu moteriškos lyties mirusiųjų krūtinės papuošalai buvo smeigtukai rozetinėmis galvutėmis (kapai Nr. 29, 30, 45) (Navickaitė-Kuncienė, 1968, p. 176, 179, 181, pav. 23:1–3). Kapų Nr. 17, 23 lankinių segių lenkta kojele (VDKM 1671:28, 1671:64) negalima vadinti didžiosiomis, nes jų ilgis siekė 6 ir 5,5 cm, tačiau kapo Nr. 23 papuošalų kompleksas yra su būdingais didžiųjų segių palydovais – antkakle su rakto skylutės užkabinimu (VDKM 1671: 63) (Navickaitė-Kuncienė, 1968, p. 173, pav. 20:2) bei pusapvalio skerspjūvio apyrankėmis, galuose puoštomis skersiniais grioveliais (VDKM 1671:66, 67), įvijiniu, ranteliais puoštu žiedu. Kai kurios iš minėtų kapų didžiųjų lankinių segių lenkta kojele turi puošybinius žiedelius prie adatos laikiklio įvijos ir kojėlės apačioje, taip pat liemenėlio viršuje (kapai Nr. 26, 27, 40, 48), todėl jos galėtų būti vadinamos didžiosiomis lankinėmis žieduotosiomis (II grupės atmaina), skiriant pastarąsias nuo masyvių III grupės lankinių žieduotojų segių lenkta kojele, pasirodžiusių nuo V a. II pusės (Tautavičius, 1996, p. 195–197). Stiliaus požiūriu segės be žiedelių ir su žiedeliais atrodo vienalaikės, nes turi neplačius apvalius, kartais į rombo formą pjūvyje pereinančius

liemenėlius, ilgas įvijias. Segių ilgis Reketės kapinyne svyravo tarp 8, 5 ir 11 cm.

Kokie kiti dirbinių tipai lydėjo didžiąsias seges Reketės kapinyno kapuose? Tai *antkaklės su rakto skylutės formos kiauryme, skirta ją užkabinti*, kurios turėjo lygų apskrito skerspjūvio (kapas Nr. 23, VDKM inv. Nr. 1671:63) arba tordiruotą lankelį (kapas Nr. 26, VDKM inv. Nr. 1671:75) (Navickaitė-Kuncienė, 1968, p. 173–174, pav. 20:2, 21:1), *antkaklės viela apvyniotais galais su kabliuku ir kilpele* (kapai Nr. 3–4, 5, 48–1) (Navickaitė-Kuncienė, 1968, p. 163, pav. 4:1, 2). Apyrankių formos buvo dvejopos – *juostinės gana siauros pusapvalio skerspjūvio juostinės apyrankės*, kurių galai puošti keletu skersinių griovelėlių (kapai Nr. 11, 23, 27, 36, 47) (Navickaitė-Kuncienė, 1968, p. 171, 176, pav. 16:2, 3; 24:4). Kai kurių apyrankių galai yra užkeisti (kapai Nr. 11, 47). Reketės pusapvalių apyrankių juostelės plotis svyruoja nuo 0,4 iki 0,7 cm. Jų forma ir galų puošybą labai artima kiek sunkesnėms *apyrankėms nežymiai platėjančiais ir storėjančiais galais* (kapai Nr. 22, 24, 33, 48–1), kurie taip pat puošti skersinių griovelėlių grupe galuose. Tokia apyrankė (VDKM 1671:108) rasta kartu su didžiosiomis lankinėmis segėmis Reketės kape Nr. 33. Ši apyrankė galuose išplatėja iki 1,15 cm, vidinė ovalaus skerspjūvio apyrankės pusė šiek tiek suplokštinta. Beveik identiškos pastarajai formos apyrankės iš Baitų moters kapo Nr. 8 yra dvejopai sulenktos: vienos jų galai užkeisti, o kitos – nesueinantys (Banytė, 1999, p. 68, pav. 1:31, 32; Banytė-Rowell, 2000, p. 32, pav. 5:31, 32). Tai susieja minėtą pusapvalio skerspjūvio apyrankių grupę su Reketės kapo Nr. 33, Baitų kapo Nr. 8 tipo apyrankėmis nežymiai storėjančiais galais – viena iš Reketės kape Nr. 47 rastų pusapvalio skerspjūvio apyrankių buvo nežymiai užkeistais galais (Navickaitė-Kuncienė, 1968, p. 171, pav. 16:3, 4). Vėlyvesniojo laikotarpio bruožų turi Reketės kapo Nr. 22 apyrankė nežymiai storėjančiais galais, kurie buvo puošti išilginių taškučių eilėmis, besijungiančiomis smailiu kampu (VDKM 1671:58), bei pjūvyje ryškiau briaunuota kapo Nr. 48–1 apyrankė (Navickaitė-Kuncienė, 1968, p. 176, 163, pav. 24:3, 4:4). *Žiedai* Reketėje rasti negausiai ir atstovavo paprastiems tipams: apvalaus skerspjūvio nesueinančiais galais (kapas Nr. 33, VDKM 1671:109), trikampio skerspjūvio užkeistais galais (kapas Nr. 22), įvijiniam (kapas Nr. 48–1) (Navickaitė-Kuncienė, 1968, p. 163, pav. 4:5, 6). Reketės moterų kapuose Nr. 29, 30 rasti rozetiniai *tutuli* smeigtukai (VDKM inv. Nr. 1671:96, 100, 101–104), kaip ir vyriškieji papuošalai – lankinės segės, savo forma taip pat atspindi vėlyvojo romėniško periodo tradiciją. Reketės kapas Nr. 29, kuriame rastas žalvarinis branktelis su grandinėle (VDKM inv. Nr. 1671:97), gali

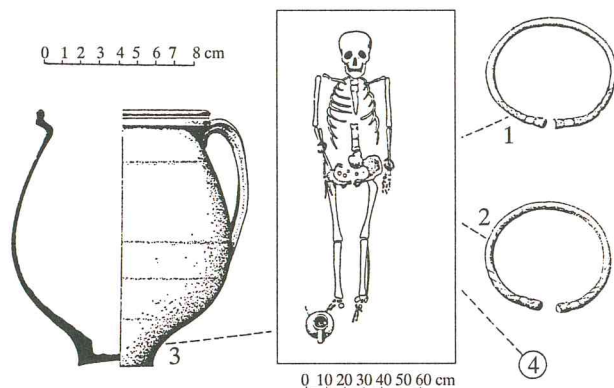
būti lyginamas su Veluonos kapu Nr. 2, kurio įkapių sudėtyje yra toks pat branktelis. Pastarasis kapas, kuriame dar rasta plačiai žinomas IV tipo apgalvis su skardelėmis, žalvarinė antkaklė su rakto skylutės formos užsegimu ir t.t., datuojamas IV amžiumi – V amžiaus pradžia (Michelbertas, 1986, p. 84–85, pav. 13; 1967, p. 47–58). Šio tipo branktelių ir grandinėlių papuošalas buvo aptiktas Vaitiekūnų (Radviliškio r.) kapinyno kape Nr. 15 kartu su II grupės antkakle šaukštiniais galais, stiklo karolių apvara, kurioje vyrauja maži, pailgi ir kuboektriniai karoliai iš mėlyno stiklo, dvi smulkios žalvarinės įvijėlės bei siauros pusapvalio skerspjuvio žalvarinės apyrankės, puoštos skersinėmis įkartėlėmis (LNM AR 631:53–60) (Varnas, 1984, p. 29, 35–36, pav. 7). Vaitiekūnų kapas datuojamas III a. viduriu – IV a. pradžia.

Žvilių kapinyne rastos II grupės žieduotosios segės, kurių aukštis nuo 6,5 iki 14 cm, sudaro daugumą didžiųjų lankinių segių lenkta kojele. Kai kurios Žvilių žieduotosios segės yra puoštos sudėtingesne vielučių kompozicija, su tordiruotais įvijų lankeliais, puošniomis žiedeliuose įrėmintomis buoželėmis (kapuose Nr. 47, 85, 97, 103) (Vaitkunskienė, 1999, p. 17, 35, 36, 168–169, pav. 31:2; 42:2; 45:3; 182:1; 183:4, 5; 184:2). Didžiausias lankines seges lenkta kojele (su žiedeliais ir be jų) Žvilių radinių kompleksuose lydėjo antkaklės su rakto formos kiauryme, su lygiu ar tordiruotu lankeliu (kapai Nr. 47, 261, 264, 268) (Vaitkunskienė, 1999, p. 27, 82, 168, 183, pav. 31:4; 96:7; 182:2; 206:6), antkaklė užkeistais galais (kapas Nr. 270) (Vaitkunskienė, 1999, p. 85, pav. 100:5), pusapvalio skerspjuvio juostinės apyrankės (kapai Nr. 261, 270) (Vaitkunskienė, 1999, p. 82, 85, 183, pav. 96:1; 100:6, 7; 206:3) ir storagalės apyrankės (kapai Nr. 47, 85, 88, 261) (Vaitkunskienė, 1999, p. 27, 35, 36, 82, pav. 31:3; 42:7; 45:1; 96:2, 3). Kapinyno tyrinėtoja L. Vaitkunskienė II grupės lankines žieduotąsias seges lenkta kojele Žvilių kapinyne datavo IV amžiumi ir pabrėžė, jog į IV amžių reikia nukelti ir šias seges lydinčių antkaklių su rakto formos kiauryme bei antkaklių užkeistais galais pasirodymo laiką Vakarų Lietuvoje. Toks šios autorės datavimas paremtas ir gerai ištirto Žvilių kapinyno horizontalia stratigrafija. Tuo pat IV amžiumi reikėjo datuoti ir minėtuose Žvilių kapuose rastas storagales apyrankes (Vaitkunskienė, 1999, p. 158–160, 169, 179–180). Kai kurios Žvilių apyrankės, palyginti su Baitų kapo Nr. 8, Reketės kapo Nr. 33 apyrankėmis, atrodo lengvesnės, ir dėl to tarsi šiek tiek ankstyvesnės. Vis dėlto Žvilių kape Nr. 88 rastas žiedas viela apsuhta priekine akutės formos dalimi (Beckmann IV grupės 16 forma) (Vaitkunskienė, 1999, p. 36, pav. 45:2; Beckmann C., 1969, p. 34, pav. 6, lent. 1; Nowakowski, 1996, lent. 107) bei kapo Nr. 261 aštuoniukės formos

gintariniai kabučiai, artimi TM 271 d formai (Vaitkunskienė, 1999, p. 82, pav. 96: 8; Tempelmann-Maczyńska, 1985, p. 83–84, lent. 18), suteikia papuošalų komplektui vėlyvojo romėniškojo periodo atspalvį. Įdomu, jog Žvilių kapinyne moterų kapuose nebuvo rasta rozetinių *tutuli* smeigtukų, būdingų panašios chronologinės fazės Baitų, Reketės, Ankštakių kapinynų medžiagai. Žviliuose puošniausias IV a. moterų kapų krūtinės papuošalas – du geležiniai lazdeliniai smeigtukai su ažuūriniais pūsmėnūlio formos skirstikliais, jungiantys tris grandinėles – iš kapo Nr. 291 (Vaitkunskienė, 1999, p. 89, 175, pav. 192). Toks krūtinės papuošalas primena kitus ažuūrinis grandinėlėmis sujungtus skirstiklius iš Šernų k. dvigubo kapo Nr. 50 moters įkapių dalies. Šiame turtingame Šernų kape buvo rastos dvi romėniškos monetos – Adriano (117–138) ir Aleksandro Severo (222–235) (Bezenberger, 1892, p. 155–157, lent. XIV; Bolin, 1926, p. 231). Kape Nr. 50 su kitais papuošalais buvo lankinė žieduotoji segė bei viena iš antkaklių viela apvyniotais galais, gausiai puoštos įvairaus dydžio žiedeliais, teikiančiais vizualinį sunkumo, kuris dažniausiai siejamas su D periodo stiliumi, įspūdį. Tačiau romėniškų monetų aukojimo faktas neleidžia Šernų kapo datos nukelti vėliau nei į C3 periodą.

Storagalių apyrankių Lietuvoje datavimo tradicija remiasi 1919 metais publikuotu N. Åbergo darbu, kuriame ankstyviausios šio tipo apyrankės skiriamos V a. pradžia (Puzinas, 1938, p. 267; Tautavičius, 1996, p. 250). Visas N. Åbergo paklydimas – jis storagalių apyrankių tipų eilės pradžią pradėjo nuo vėlyvo pavyzdžio: pav. 184 pavaizduota auksinė masyvi apyrankė iš frankų karaliaus Childeriko kapo Belgijoje (Åberg, 1919, p. 133, 135, pav. 184). Pagal rašytinius šaltinius Childerikas mirė 482 metais (Maczyńska, 1998, p. 35), taigi visos jo įkapės priklauso V a. pabaigos stiliumi. Ši germanų ir vakarų baltų papuošalų stiliaus sąveika gal ir tiko iliustruoti tautų kraustymosi laikotarpio apyrankėms buvusiame Klaipėdos krašte (Åberg, 1919, pav. 185–188), tačiau germanų genčių žmonės apyrankėmis storėjančiais galais ėmė puoštis daug anksčiau. Apie tai jau 1923 metais rašė O. Almgrenas ir B. Nerimas darbe, skirtame senajam geležies amžiui Gotlando saloje. Minėdami kelias auksinių apskrito skerspjuvio apyrankių storėjančiais galais radimvietes Gotlande, šie tyrinėtojai pastebi, jog germanų žemėse (turima omenyje Šiaurės ir Vidurio Europos regionas) tokios formos apyrankės žinomos jau O. Tischlerio C periodą atitinkančiame laikotarpyje (III–IV a.). Pavyzdžiais nurodomos apyrankės iš Ostrópataka vietovės Šiaurės Vengrijoje, Sackrau kapinyno Silezijoje, Himlingøje – Danijos Zelandos saloje (Almgren, Nerimas, 1923, p. 74, lent. 25:372).

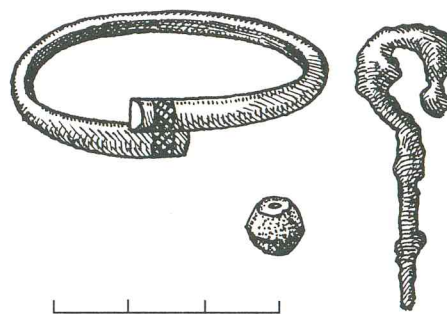
Schleithem–Hebsack kapinyne Šveicarijoje galima atrasti ankstyvuosius germaniškų apyrankių pastorintais galais pavyzdžius (Guyan, 1965). Šis kapinynas skiriamas alemanams, kurie į Romos imperijos Retijos provinciją įsiveržė 260 metais (Mačczyńska, 1998, p. 115). Kapuose Nr. 40 ir 41 buvo rastos žalvarinės apyrankės pastorintais galais (Guyan, 1965, p. 11, lent. VI:40a, 41a). Pirmoji buvo apskrito skersinio pjūvio, maždaug dvigubai storėjanti galuose. Bendra kapo Nr. 40 apyrankės forma išlieka grakšti, o ne masyvi. Antroji apyrankė turėjo berods šiek tiek suplokštintą vidinę pusę. Jos galai truputį storėjantys, o ne platingantys, puošti keliais skersiniais ranteliais ir įstrižų griovelėlių kryžma. Schleithem–Hebsack alemaniškas kapinynas galėjo atsirasti ne anksčiau kaip C2 periode, todėl turtingų Hassleben–Leunos kapinynų (pietinio Paelbio–Saalės regionas Vokietijoje) horizontas turėtų

1 pav. Keszthely–Dobogó kapinyno (Vengrija) moters kapo Nr. 114 radiniai (pagal Sági, 1981, p. 79, pav. 60).

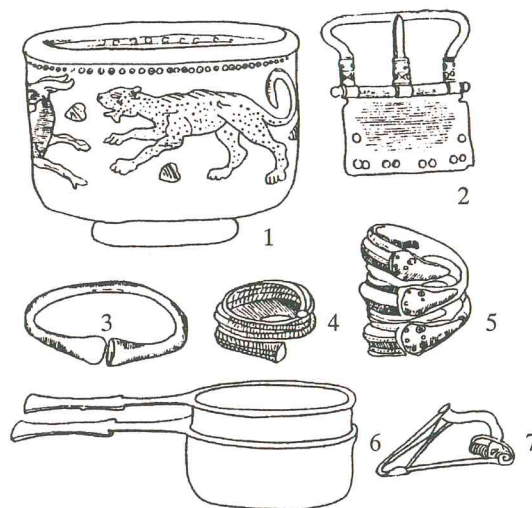
atspindėti tos pačios apyrankių neįžymiai pastorintais galais mados bangą. W. Nowakowski ankstyvųjų apyrankių pastorintais galais pasirodymą Aukštakiemyje sieja būtent su Zakrzów (Sackrau) – Hassleben–Leunos kapinynų naudojimo laikais – C2 periode – klestėjusiu stiliumi (Nowakowski, 1999, p. 112).

Keszthely–Dobogó kapinyno Vengrijoje medžiaga ypač naudinga chronologiniam dirbinių tipų sulginimui, nes, remiantis romėniškų monetų radiniais kapuose, kapinyno naudojimo laikas apibrėžiamas tarp 324–325 metų ir 374 metų (Sági, 1981, p. 116). Vienos šiame kapinyne palaidotos moters rankos buvo papuoštos dviem apskrito skerspjūvio apyrankėm neįžymiai storėjančiais galais, kurie papuošti įstrižų grotelių ornamentu (kapas Nr. 114) (Sági, 1981, p. 79, pav. 60) (pav. 1). Kape rastos monetos buvo nukaltos 324–330 metų laikotarpiu. Šių vengriškų apyrankių grakščias proporcijas primena Baitų kapinyno kape Nr. 9 rasta apyrankėlė neįžymiai pastorintais užkeistais galais, kurios galai puošti smulkaus tinklinio ornamento intarpu (pav. 2).

2 pav. Papuošalai iš Baitų kapinyno vaiko kapo Nr. 9: žalvarinė apyrankė, gintarinis karolis, geležinis lazdelinis smeigtukas. J. Mažeikaitės piešinys.

B. Arrhenius, tyrinėjusi Skandinavijos ir vėlyvosios Romos imperijos ryšius, išskėlė hipotezę, jog Švedijoje *solidi* radimvietėse aptiktos sunkios auksinės storėjančiais galais apyrankės galėjo būti romėniškų *dona militaria* ženklų mėgdžiojimas (Arrhenius, 1997, p. 129–134). Ankstyviausias tokios apyrankės radinys Skandinavijoje, anot autorės, yra iš Himlingøie kapinyno Danijos Zelando saloje (Arrhenius, 1997, p. 129–130, pav. 6:11). Himlingøie vyro kape apyrankė buvo uždėta ant mirusiojo rankos, nepalikus tarpelio tarp galų. B. Arrhenius daro išvadą, jog šios apyrankės buvo ypatingas simbolis, kurio pats papuošalo savininkas paprastai nusiimti negalėjo. Tikrosios romėniškos storagalės apyrankės galėjo būti IV a. gaminamos taip pat ir vakarinėse provincijose, nes žinomas atvejis, kad tokia apyrankė rasta lobyje su auksine sege svogūniniais galais, kurios įrašas skelbė, jog ši gaminta Reimse (Arrhenius, 1997, p. 130) (vieną iš skandinaviškų apyrankių pavyzdžių žr. pav. 3).

3 pav. Kapo su auksinėmis apyrankėmis radinių kompleksas iš Himlingøie (Zelando sala, Danija) (pagal Åberg, 1936, lent. XXXVI).

K. Raddatzas savo darbe apie Thorsbergo pelkės radinius paskiria skyrelį auksinėms storagalėms (*Kolbenarmring*) apyrankėms. Jis apžvelgia įvairias nuomones dėl šių papuošalų formos kilmės, kurios iš esmės skyla į dvi grupes. Vieni tyrinėtojai mano, jog III amžiuje germanų gentyse paplitusios auksinės storagalės apyrankės buvo perimtos iš šiaurinio Ponto sričių, kurioms savo ruožtu įtakos turėjo persų kultūros elementai, kiti tyrinėtojai išvelgia ryšį tarp C periodo storagalių auksinių apyrankių ir jau Lateno kompleksuose Šveicarijoje pasirodžiusių panašių žalvarinių ir sidabrinių apyrankių (Raddatz, 1957, p. 117–118). Ypač svarbus K. Raddatzo pastebėjimas, jog ankstyviausių Skandinavijoje auksinių storagalių apyrankių, kurios datuojamos C1 periodu, forma (rastųjų Himlingöje (Himlingöje) ir Bolarve pavyzdžiu) menkai skiriasi nuo vėlyvųjų – tokių, kaip rastos Childeriko kape. Maža to – auksinių storagalių apyrankių galų facetavimas taip pat nėra siauro laikotarpio stiliaus požymis. K. Raddatzas pastebi, jog facetuotos storagalės apyrankės iš lobio Šiaurės Vokietijos Hanoverio regione Lengerich vietovėje, kuris pagal monetas datuojamas tiksliai IV a. viduriu, greičiausiai nėra ankstyviausios – facetavimas naudojamas tuo pat metu gaminant storagales apyrankes lygiais galais. Nelengva griežtai apibrėžti storagalių apyrankių, kaip moteriško ar vyriško papuošalo, paskirtį. Tyrinėtojai šias apyrankes, rastas skirtingose Laisvosios Germanijos srityse, pagal radimo aplinkybes apibūdindavo arba kaip moteriškus, arba kaip vyriškus papuošalus (Raddatz, 1957, p. 119). Prisimindami pirmuosius apyrankių storėjančiais galais kapų kompleksus Vakarų Lietuvoje, negalime teigti, jog apyrankės storėjančiais galais būtų tik vyrų papuošalas. Tą pat matome ir vėlyvesnėje Plinkaigalio kapinyno medžiagoje, kur storagalės apyrankės buvo ir vyrų, ir moterų papuošalai. Tačiau būdinga, jog sidabrinės storagalės V a. apyrankės buvo vyrų papuošalas (Kazakevičius, 1993, p. 118).

Ieškant tikslesnės didžiųjų lankinių segių ir storagalių apyrankių vėlyviausių junginių datavimo galimybės, vertingos dvi mažos lankinės segės lieta užkaba iš Žvilių kapo Nr. 261 (Vaitkunsienė, 1999, p. 82, pav. 96: 4, 6). Jų trumpa įvija, ilgas liemenėlis su skersinėmis įkartėlėmis (ruplėtos), nežymiai plėtėjanti kojėlė yra stilistiškai panašiai besivystantys formos elementai kaip segių su kastuvo formos kojėle iš Zelandos salos, kurias N. Åbergas pagal kapų kompleksus

datavo IV amžiaus II puse (Åberg, 1956, p. 83, 245, pav. 77, 79). Savo forma dar artimesni tokių ankstyvųjų ruplėtų segių, kaip iš Žvilių kapo Nr. 261, analogai žinomi iš Vielbarko kultūros srities (M. Tuszyńska klasifikacijoje I serijos I variantas). M. Tuszyńska pateikia savo išvadą, jog tokios segės Vielbarko kultūros medžiagoje yra vėlyvojo romėniško periodo chronologinis indikatorius. Greičiausiai dauguma jų skirtinos C3 periodui, nors kai kurios atsirado jau C2 periode, o kai kurios dar sutinkamos D periodo kompleksuose (Tuszyńska, 1988, p. 183, pav. 4:1).

Žvilių kapinyno kapų Nr. 103 ir 97 žiedeliai ir tarpeliai tarp jų puošti barbariškuoju filigranu – segės kojėlės ir liemenėlio apjuosimui buvo naudotos skirtingai susuktos vielutės, kurias greta tvirtinant išgautas kaselės išpūdis (Vaitkunsienė, 1999, p. 168, pav. 182:3, 183:5). Toks skirtingų vielučių jungimas būdingas smulkiems drabužių puošybos strypeliams iš Baitų kapo Nr. 31 (Banytė-Rowell, 2000, p. 38, pav. 7:29, 30). Visi iki šiol ištirti Baitų kapinyno kapai datotini ne vėliau kaip IV a. (Banytė, 1999, p. 63–71; Banytė-Rowell, 2000, p. 27–44).

Ne tik kapų kompleksų dirbinių tarpusavio lyginimas ir koreliacija parodo, jog apyrankės nežymiai storėjančiais galais Vakarų Lietuvoje į kapus pradėtos dėti ne vėliau nei C3 periode. Pateikti pavyzdžiai iš Vidurio ir Šiaurės Europos radimviečių tai patvirtina. Mada negalėjo vėluoti visu šimtmečiu, netgi pripažįstant, kad Lietuvos pajūrio baltai gyveno atokiausiame Europos Barbaricumo pakraštyje. Juoba kad vietiniai baltiški papuošalai ir jų formoms paskatą davę vėlyvojo romėniško periodo germaniškieji prototipai priklauso labai artimam chronologiniam horizontui. C. von Carnap-Bornheim straipsnis apie baltiškosios dirbinių puošybos stiklo akutėmis sąsajas su germanų papuošalų stiliumi parodo, jog rozetinių smeigtukų formos idėja yra vienalaikė su Baltijos regiono rytų germanų (Carnap-Bornheim von, 2000, p. 45–61). Baltai atsiliko savo technologinėmis ir medžiaginėmis priemonėmis, bet ne visada norėjo atsiriboti nuo kaimyninių Europos Barbaricumo genčių madų.

Pagal čia pateiktą didžiųjų lankinių segių lenkta kojėle kompleksų analizę siūlau daugumą 1968 metais paskelbtų Reketės kapinyno kapų datuoti C3 periodu (III a. I pusė). Tai paankstina anksčiau priimtą Reketės kapinyno medžiagos skyrimą V–VII a. Žviliuose panašūs kapų kompleksai greičiausiai siekia C3 ir D periodo sandūrą (IV a. II pusė – V a. pradžia).

Åberg N., 1919 – Ostpreussen in der Völkerwanderungszeit. Uppsala, Leipzig, 1919.

Åberg N., 1936 – Vorgeschichtliche Kulturkreise in Europa. Bilderatlas mit Erläuterndem Text. Kopenhagen, Stockholm, 1936.

Åberg N., 1956 – Den historiska relationen mellan senromersk tid och nordisk folkvandringstid // Handlingar. Stockholm, 1956.

Almgren O., Nerman B., 1923 – Die ältere Eisenzeit Gotlands. Stockholm, 1923. Heft II.

Arrhenius B., 1997 – Connection between Scandinavia and the East Roman Empire in the Migration period // From the Baltic to the Black sea. Studies in Medieval archaeology. London, New York, 1997, p.118–137.

Banytė R., 1992 – Baitų (Klaipėdos raj.) kapinyno tyrinėjimai 1990 ir 1991 m. // ATL 1990 ir 1991 metais. Vilnius, 1992. T. 1, p. 70–73.

Banytė, 1995 – Gintariniai kabučiai iš Baitų senkapių // Vakarų baltų istorija ir kultūra. Klaipėda, 1995. T. 2, p. 5–20.

Banytė R., 1999 – Baitų kapinyno dviejų kapų chronologijos klausimu // AL. Vilnius, 1999. T. 1, p. 63–71.

Banytė-Rowell R., 2000 – Characteristics of the end of the Roman Period according to material from Baitai grave site (near Klaipėda) // AB. Vilnius, 2000. T. 4, p. 27–44.

Beckmann B., 1969 – Die baltischen Metallnadeln der römischen Kaiserzeit // Saalburg Jahrbuch. Berlin, 1969. T. 26, S. 107–119.

Beckmann C., 1969 – Metallfingerringen der römischen Kaiserzeit im freien Germanien // Saalburg Jahrbuch. Berlin, 1969. T. 26, S. 5–106.

Bezenberger A., 1892 – Litauische Gräberfelder: I. Das Gräberfeld bei Schernen (Kreis Memel) // SP. Königsberg, 1982, Nr. 17 (1891/1892), S. 141–168, tab. VI–XVI.

Bolin S., 1926 – Die Funde römischer und byzantinischer Münzen in Ostpreußen // SP. Königsberg, 1926. T. 26, S. 203–239.

Carnap-Bornheim von C., 2000 – Einige jünger-kaiserzeitliche Beispiele überregionaler Trachtbeziehungen zwischen dem baltischen und germanischen Kulturbereich // AB. Vilnius, 2000. T. 4, S. 45–61.

Guyan W. U., 1965 – Das alamanische Gräberfeld von Schleithem-Hebsack // Materialhefte zur Ur- und Frühgeschichte der Schweiz. Basel, 1965. Heft 5.

Kazakevičius V., 1993 – Plinkaigalio kapinynas // LA. Vilnius, 1993. T. 10, p. 3–181.

Mačzyńska M., 1998 – Die Völkerwanderung: Geschichte einer ruhelosen Epoche im 4. und 5. Jahrhundert. Düsseldorf, Zürich, 1998.

Michelbertas M., 1967 – III–V amžių Veliuonos kapinynas // MADA. 1967. T. 2 (24). p. 47–58.

Michelbertas M., 1986 – Senasis geležies amžius Lietuvoje. Vilnius, 1986.

Navickaitė-Kuncienė O., 1968 – Reketės kapinynas // Lietuvos archeologijos paminklai. Lietuvos pajūrio I–VII a. kapinynai. Vilnius, 1968, p. 161–193.

Nowakowski W., 1996 – Das Samland in der römischen Kaiserzeit und seine Verbindungen mit dem römischen Reich und der barbarischen Welt. Marburg, Warszawa, 1996.

Nowakowski W., 1999 – Das Problem der Chronologie der spätrömischen Kaiserzeit und Völkerwanderungszeit im Memelgebiet hinsichtlich der Funde aus dem Gräberfeld Aukštakiemiai (Oberhof) // AL. Vilnius, 1999. T. 1, S. 110–117.

Puzinas J., 1938 – Naujusių proistorinių tyrinėjimų duomenys (1918–1938 m. Lietuvos proistorinių tyrinėjimų apžvalga) // Senovė. Kaunas, 1938. T. 4, p. 173–304, pav. 96.

Raddatz K., 1957 – Der Thorsberger Moorfund. Gürtelteile und Körperschmuck // Offa-Bücher. Neumünster, 1957. T. 13.

Sági K., 1981 – Das römische Gräberfeld von Keszthely–Dobogó. Budapest, 1981.

Tautavičius A., 1996 – Vidurinis geležies amžius Lietuvoje (V–IX a.). Vilnius, 1996.

Tempelmann-Mačzyńska M., 1985 – Die Perlen der römischen Kaiserzeit und der frühen Phase der Völkerwanderungszeit im mitteleuropäischen Barbaricum. Mainz am Rhein, 1985.

Tuszyńska M., 1988 – O zapinkach z gąsienicowatym kabłąkiem w obrębie kultury wielbarskiej // Kultura wielbarska w młodszym okresie rzymskim (materiały z konferencji). Lublin, 1988. s. 177–187.

Vaitkunskienė L., 1999 – Žvilių kapinynas // LA. Vilnius, 1999. T. 17.

Varnas A., 1984 – III–IV a. Vaitiekūnų (Radviliškio raj.) pilkapynas // MADA. 1984. T. 2 (87), p. 24–38.

SANTRUMPOS

AB – Archaeologia Baltica

AL – Archaeologia Lituana

ATL – Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje

LA – Lietuvos archeologija

LNM – Lietuvos nacionalinis muziejus

MADA – Lietuvos TSR Mokslų Akademijos darbai.

A serija

SP – Sitzungsberichte der Altertumsgesellschaft Prussia

VDKM – Vytauto Didžiojo karo muziejus Kaune.

LARGE CROSSBOW FIBULAE WITH A BENT FOOT IN WESTERN LITHUANIAN GRAVE SITES

Rasa Banytė-Rowell

Summary

This article seeks to clarify the dating of the so-called "large crossbow fibulae with a bent foot" (the term used by W. Nowakowski) and bracelets with widening tips. Decorative material from Western Lithuanian stone-circle graves was examined which is typical of such fibulae and bracelets. Most examples are found among finds from the Reketė (Kretinga district) and Žviliai (Šilalė district) grave sites. The Reketė material was published in 1968 and dated to the fifth-seventh centuries A.D. However L. Vaitkunskienė dates similar finds excavated at Žviliai to the fourth century A.D., basing her chronology on the site's horizontal stratigraphy. The tradition of attributing a later fifth-sixth-century date to sets of decorations that include broad-tipped bracelets is most commonly copied from N. Åberg's study of 1919. Unfortunately, Åberg began dating the bracelet with thickened terminals type from later examples, namely the heavy gold bracelets found in the Frankish King Childerich's tomb. However, round-cross-section bracelets with thickened terminals were common in the northern and eastern regions of the European Barbaricum by the third-fourth centuries A.D. (Fig. 1). The appearance of the first broad-tipped bracelets on present Lithuanian territory should be linked with the turn of the C2 and C3 periods (Fig. 2). The present author's basis for propos-

ing such a chronology is not based solely on careful attribution of central European and Scandinavian chronology to the Baltic area. It is based on several factors: comparison and correlation of finds from west Lithuanian grave sites and decorative items found in west Lithuanian sites on the same cultural layer together with large crossbow fibulae with a bent foot and bracelets with thickened terminals. The form of these decorative items matches those of late Roman Germanic prototypes (Fig. 3).

The analysis of sets of large crossbow fibulae with a bent foot offered here suggests dating the Reketė grave sites to the C3 Period (second half of the fourth century A.D.). This would fit the date suggested for similar grave goods from Žviliai to the turn of the C3-D Periods (second half of the fourth century-early fifth century).

THE LIST OF ILLUSTRATIONS

Fig. 1. Grave goods from Keszthely-Dobogó women's grave 114 in Hungary.

Fig. 2. Jewelry from Baitai child's grave 9: bronze bracelet, amber bead, iron crook-like pin.

Fig. 3. Grave goods (including gold bracelets) from Himlingøie on Seeland in Denmark.

Iš lietuvių k. vertė Inita Tamošiūnienė

КРУПНЫЕ АРБАЛЕТООБРАЗНЫЕ ФИБУЛЫ С ПОДОГНУТОЙ НОЖКОЙ В МОГИЛЬНИКАХ ЗАПАДНОЙ ЛИТВЫ

Раса Баните-Роуэл

Резюме

Статья призвана уточнить хронологию так называемых «крупных» арбалетообразных фибул с подогнутой ножкой (термин введен В. Новаковским) и браслетов с расширяющимися концами. На территории западной Литвы в могильниках с каменными венцами найдены комплексы украшений, которым характерны как фибулы ранее упомянутого типа, так

и упомянутые браслеты. Большинство образцов можно найти в материалах могильника Рекете (Кретингский р-н) и Жвиляй (Шилальский р-н). Материалы исследований могильника Рекете были опубликованы в 1968 г. и датированы V–VII вв. н.э. В то же время схожие комплексы предметов из Жвиляй исследовательницей Л. Вайткунскене датируются IV в. по данным

горизонтальной стратиграфии развития погребальных памятников. Традицию более позднего датирования V–VI вв. комплексов украшений с браслетами с расширяющимися концами ученые чаще всего перенимают от Н. Оберга (N. Åberg, 1919). Увы, типологический ряд браслетов с расширяющимися концами Н. Оберг возглавил поздним образцом – массивным золотым браслетом, найденным в погребении короля франков Чилдерика. Однако массивные браслеты с круглым поперечным сечением с расширяющимися концами распространились в Центральной и Северной Европе периода *Varbaricum* уже на протяжении III–IV веков (рис. 1). Первое появление в Литве браслетов с расширяющимися концами следует связывать с рубежом периодов C2 и C3 (рис. 2). Данное мнение автора не обосновывается простым переносом на литовскую почву хронологических указателей Западной Европы и Скандинавии. Более раннее датирование, чем было принято, поддерживается не только сравнением и корреляцией комплексов находок погребальных памятников западной Литвы. На фоне крупных арбалетообразных фибул с подогнутой ножкой

и браслетов с расширяющимися концами в западной Литве найдены украшения, в форме которых можно опознать германские прототипы позднего римского периода (рис. 3).

Представлен анализ комплекса крупных арбалетообразных фибул с подогнутой ножкой, предлагается датирование большинства погребений могильника Рекете периодом C3 (II половина IV в.). Это побудило ученых передатировать материалы могильника Рекете периодом C3 (вторая половина IV в.). Подобные могильные комплексы в Жвильяй скорее всего достигают стыка периодов C3 и D (II половина IV в. – начало V в.).

СПИСОК ИЛЛЮСТРАЦИЙ

Рис. 1 Находки женского погребения №114 могильника Keszthely-Dobogó (Венгрия).

Рис. 2 Украшения из погребения ребенка № 9 могильника Байтай: бронзовый браслет, янтарная бусина, железная посоховидная булава.

Рис. 3. Комплекс находок с золотыми браслетами из могильника Himlingøie (остров Зеланд, Дания).

Перевод с литовского Ольги Антоновой

Rasa Banytė-Rowell
Lietuvos nacionalinis muziejus,
Arsenalų g. 1, LT-2001, Vilnius, tel. 61 00 30.

Straipsnis gautas 2001 03 22